

УДК 349.3; 364.3
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2023.12>

О. В. Тищенко
доктор юридичних наук, професорка, професорка
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-3859-3046

Л. Г. Дунаєвська
кандидат юридичних наук, доцентка, доцентка
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-8093-3892

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ У ЛАТВІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті розглядається проблематика правового регулювання соціального захисту та підтримки самозайнятих осіб у країнах європейської спільноти, зокрема у Латвійській Республіці. Відслідковуються сучасні тенденції та ознаки функціонування європейського ринку праці в аспекті поширення безробіття та створення соціально-захисних умов для діяльності самозайнятих осіб.

Вказується, що до самозайнятих осіб за законодавством Латвійської Республіки віднесені особи, які самостійно отримують трудовий дохід, не перебуваючи як працівники у трудових правовідносинах з роботодавцем та без зайняття посади, що дає право на винагороду. Зокрема, до цієї категорії осіб відносяться: присяжний нотаріус; адвокат; аудитор; практикуючий лікар; фармацевт; ветеринар; оптометрист; власник фермерського (рибальського) господарства, який не перебуває у трудових відносинах тощо.

Звертається увага, що базою для сплати соціальних страхових внесків є розмір мінімальної заробітної плати, який складає у Латвійській Республіці з 01.01.2024 р. 700 євро. Самозайняті особи сплачують обов'язкові внески на пенсійне страхування у розмірі 10 відсотків доходу. Зазначається, що самозайнята особа, яка виплачує ставку 31,07% щомісячного доходу, підлягає державному пенсійному страхуванню, страхуванню по інвалідності, страхуванню по вагітності, пологам та хворобі, батьківському та медичному страхуванню.

Констатується, що у багатьох країнах Європи, у тому числі у Латвійській Республіці потребує правового урегулювання питання соціального страхування самозайнятих осіб на випадок безробіття, як одного з найпоширеніших соціальних ризиків сьогодення.

Підкреслюється значущість сучасної соціальної політики Латвійської Республіки щодо створення пільгових умов громадянам України для реалізації їх індивідуальної господарської діяльності як виду самозайнятості у цій країні.

Ключові слова: Латвійська Республіка, ринок праці, самозайняті особи, соціальний захист, соціальні ризики, соціальне страхування, соціальні внески, мінімальна заробітна плата.

Tyshchenko O. V., Dunaievska L. G. PECULIARITIES OF SOCIO-LEGAL SECURITY OF SELF-EMPLOYED PERSONS IN THE REPUBLIC OF LATVIA

The article analyses the problematics of legal regulation of social security and the support of self-employed persons in the European countries, namely in the Republic of Latvia. Current trends and the features of European labor market functioning are viewed in terms of unemployment spread and the creation of social security conditions for business activity of self-employed persons.

The article states that the legislation of the Republic of Latvia specifies self-employed persons as those who collect labor income independently, hence, they do not have employment contracts with employers holding a position in the office and being remunerated. Specifically, the category of self-employed persons includes the business activity of a sworn notary, an advocate, an auditor, a practicing doctor, a pharmacist, a vet, an optometrist, an owner of a fish farm who are not employed, etc.

It is emphasized that the basis for paying social security contributions has been the amount of the minimum wage, that constitutes € 700 established in the Republic of Latvia since 01.01.2024. Self-employed persons pay obligatory contributions to pension insurance in the amount of 10% of their income. It is stipulated that the self-employed person who pays a rate of 31.07% of their monthly income is entitled to state pension insurance, disability insurance, maternity insurance, sickness insurance, paternity and medical insurance.

It is also stated that many European countries, including the Republic of Latvia, require legal regulation of social insurance for self-employed persons in case of unemployment as one of the most widespread social risks in our modern society.

The significance of the current social policy of the Republic of Latvia regarding the creation of preferential terms for the citizens of Ukraine as for the implementation of self-employed business activity of the abovementioned in the state is emphasized.

Key words: the Republic of Latvia, labor market, self-employed persons, social security, social risks, social insurance, social contributions, minimum wage.

Постановка проблеми. Пріоритетною складовою успішного процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) є адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС, що полягає у поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення. У сучасному світі надважливу роль відіграють основи існування ЄС, які базуються на засадах досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу, зокрема, шляхом збереження та подальшого здійснення та сприяння захисту прав та основних свобод людини [1]. Утім, кризові умови ринку праці, впливають на рівень матеріального забезпечення населення навіть у провідних країн Європи, що спонукає європейську спільноту відшукувати нові напрямки функціонування систем соціального захисту для забезпечення гідного та якісного життя населення, особливо тих його категорій, яких вільний ринок та економічні реалії спонукали скерувати свої зусилля у сферу самозайнятості, зокрема до занять індивідуальною підприємницькою діяльністю тощо. Хоча соціально-економічні негаразди, загострені пандемією COVID-19, і впливають на діяльність самозайнятих осіб у більшості країн світу, проте специфіка особливостей формування ефективного правового механізму реалізації соціально-правового захисту самозайнятих осіб у державах Балтії, зокрема Латвійській Республіці, як члена ЄС, орієнтує на дослідження та аналіз її досвіду в контексті недопущення несприятливих тенденцій та вивчення можливостей щодо подальшого втілення позитивних аспектів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості соціального захисту окремих категорій населення у країнах ЄС у своїх працях розглядали вітчизняні вчені-правники, серед них: В. Андрій, Л. Кучма, Л. Малюга, О. Москаленко, О. Рим, С. Синчук, Л. Сінцова, О. Святун, А. Федорова, С. Чернега та інші. Разом з тим, складні соціально-економічні реалії сьогодення впливають на вибір правових соціально-захисних інструментаріїв, покладених в основу соціальної стратегії країн ЄС. Цікавим досвідом у цьому напрямку вирізняється Латвійська Республіка, яка впроваджує нові напрямки соціального захисту та підтримки населення, у тому числі самозайнятих осіб, долає поступово проблеми та труднощі соціально-економічної кризи ринку праці, що орієнтує на вивчення та аналіз специфіки її соціально-захисної системи.

Мета статті ознайомитися з досвідом правового регулювання соціального захисту самозайнятих осіб у Латвійській Республіці, як категорії насе-

лення діяльність якої представлена на ринку праці і потребує соціальної підтримки держави.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація, технологізація виробничих процесів, поширення роботизації багатьох трудових функцій, інші глобальні тенденції розвитку ринку праці, попри їх позитивні складові, мали і мають також суттєвий вплив на сферу зайнятості у напрямку зменшення кількості робочих місць і породження масового безробіття. Наявність такого стану речей зумовило необхідність для багатьох, навіть раніше більш-менш успішних працівників, шукати нові можливості для самореалізації, зокрема у сфері підприємництва як напрямку самозайнятості. Хоча у країнах ЄС здебільшого створені максимально сприятливі умови для ведення бізнесу, проте проблематика реалізації належного соціального захисту самозайнятих осіб є відчутною також і для населення країн Європи. Попри те, що кожна держава-член ЄС має свою власну національну систему соціального захисту, яка визначає особливості соціального страхування, включаючи внески до системи соціального забезпечення, пенсійні виплати та соціальні допомоги, але на сьогодні соціально-правова діяльність європейської спільноти зосереджена на вдосконаленні узгодження систем соціального захисту, як це закріплено Регламентом (ЄС) № 883/2004 про координацію правил систем соціального забезпечення від 29 квітня 2004 року, що має слугувати підвищенню рівня життя та умов зайнятості населення, у тому числі у сфері індивідуального підприємництва як виду самозайнятості. У ст. 1 Регламенту про координацію правил систем соціального забезпечення записано, що «діяльність як індивідуальний підприємець» означає будь-яку діяльність або еквівалентну ситуацію, що розглядається як така для цілей законодавства про соціальне забезпечення держави-члена, в якій існує така діяльність або еквівалентна ситуація; «період самозайнятості» означає періоди, визначені чи визнані законодавством, відповідно до яких вони здійснювалися, а також усі періоди, які розглядаються як такі, якщо вони розглядаються зазначеним законодавством як еквівалентні періодам працевлаштування або до періодів самозайнятості [2]. Тобто, виходячи з цих положень, концептуальною основою самозайнятості в ЄС є чітке правове регулювання залучення до системи соціального захисту самозайнятих осіб, що викликано насамперед тими соціальними ризиками, з якими у процесі діяльності може стикатися ця категорія осіб, яка діє на власний розсуд і ризик.

Про поширення явища самозайнятості у країнах ЄС свідчать і статистичні дані, згідно яких у 2021 році в країнах європейської спільноти було зареєстровано 25,2 млн. самозайнятих. Найбільша частка самозайнятих у розрахунку до загаль-

ної кількості зайнятого населення становила: у Італії (19,6%) та Польщі (18,1%). З іншого боку, менша кількість самозайнятого населення була зафіксована у Данії (7,7%), Німеччині (7,6%) та Люксембурзі (8,3%), у Латвії 12,2% [3] тощо. Тим паче проблеми європейського ринку праці в аспекті необхідності посилення соціального захисту самозайнятих осіб з'явилися не сьогодні, а вже тривалий час (щонайменше протягом останнього десятиріччя) турбують населення ЄС.

Як наголошує, аналізуючи «кризові» рішення проблеми зайнятості у державах Балтії, Л. Пилип, рівень безробіття в країнах Балтії є одним із найвищих серед держав Європейського Союзу. Окрема частина балтійців вирішує проблему зайнятості самотужки – частіш за все відправляється на заробітки за кордон. Інші стають «самозайнятими» особами і відкривають власний бізнес. Однак є такі, які у вирішенні питання влаштування на роботу сподіваються на допомогу держави [4]. З огляду на це, цікавими з практично-пізнавальної точки зору є реформаційні процеси щодо вдосконалення соціального захисту самозайнятих осіб, які відбуваються протягом останніх років у країнах Балтії, зокрема Латвійській Республіці, як тієї країни ЄС, окремі аспекти соціально-економічного розвитку якої, навіть незважаючи на кризові явища сучасного ринку праці, мають досить перспективні очікування щодо впровадження соціального захисту самозайнятих осіб. Відповідно доцільним є огляд певних особливостей функціонування соціальної системи Латвійської Республіки. Тож, звернемо увагу на деякі з них.

За змістом п. 1 ст. 1 Закону «Про державне соціальне страхування» який набув чинності 01.01.1998 р., у Латвійській Республіці, самозайнятою вважається особа, яка отримує дохід як особа, яка виконує індивідуальну роботу; особа, яка постійно проживає в Латвійській Республіці та отримує гонорари (винагорода авторського права і суміжних прав), за винятком спадкоємця авторського права та інших авторських прав; присяжний нотаріус; присяжний адвокат; присяжний аудитор; практикуючий лікар, практикуючий фармацевт, практикуючий ветеринар; практикуючий оптометрист; інша фізична особа, постійне місце проживання якої знаходиться в Латвійській Республіці та яка зареєстрована як платник податку на прибуток, отриманий від господарської діяльності; власник фермерського (рибальського) господарства, який, не перебуваючи у трудових правовідносинах з органом управління своїм фермерським (рибальським) господарством, здійснює функцію управління цим фермерським (рибальським) господарством, якщо він не призначений (обирається) у цьому фермерському (рибальському) господарстві у встанов-

леному законом порядку керуючий (директор); особа, постійне місце проживання якої знаходиться у Латвійській Республіці та робота якої оплачується за рахунок іноземної технічної допомоги установ, виділених Латвійській Республіці; присяжний судовий виконавець; платник податку на мікропідприємства; індивідуальний комерсант, у тому числі індивідуальний комерсант, що керує транспортним засобом під час комерційних перевезень пасажирів на таксі або легковому автомобілі [5]. Крім того, правовий зміст поняття «самозайнята особа» визначається у п. 7 ст. 1 Закону «Про регулювання професій і визнання професійних кваліфікацій» у редакції від 11.04.2023 р., згідно якого: самозайнята особа – це особа, яка самостійно отримує трудовий дохід, не перебуваючи як працівник у трудових правовідносинах з роботодавцем та без зайняття посади, що дає право на винагороду [6]. У словниковій літературі Латвійської Республіки самозайнятість тлумачиться як форма підприємницької діяльності. Прикладом є підрядна робота. Зареєструватися для отримання статусу самозайнятого легко і не вимагає стартового капіталу. Реєстрацію можна здійснити в будь-якому центрі обслуговування клієнтів Міндоходів незалежно від адреси заявленого місця проживання, заповнивши анкету. При отриманні статусу самозайнятої особи питання сплати податку покладаються на фізичну особу. Самозайнята особа відповідає за результати своєї діяльності всім своїм майном. Самозайнята особа має можливість обрати найбільш прийнятний для її діяльності вид податкового платежу – податок на доходи фізичних осіб, податок на мікропідприємства, патентний збір або ПДВ. Бухгалтерську звітність можна складати самостійно або скористатися послугами професійного бухгалтера. Самозайнята особа може мати наймати на роботу не більше п'яти працівників [7].

Самозайнята особа може працювати у різних сферах і отримувати дуже різні доходи. Прихильники податкових пільг часто наводять в'язальниць ковдр гачком і шкарпеток як приклад низькооплачуваних самозайнятих осіб. Але і серед самозайнятих є високооплачувані види діяльності, зокрема у податковій сфері. На відміну від працівників, з доходів яких роботодавець розраховує, утримує та перераховує до бюджету внески обов'язкового державного соціального страхування, самозайняті розраховують та сплачують внески самостійно. Самозайнята особа може отримувати допомогу із соціального страхування тільки у тому випадку, якщо вона сплачувала внески. Сам факт реєстрації економічної діяльності не дає особі статусу соціально застрахованої. Самозайнята особа, яка виплачує ставку 31,07% щомісячного доходу, підлягає державному пенсійно-

му страхуванню, страхуванню по інвалідності, страхуванню по вагітності та пологах та хворобі, батьківському страхуванню та медичному страхуванню. Одночасно з реєстрацією економічної діяльності фізична особа реєструється як самозайнята особа у Службі державних доходів [8].

Самозайняті особи у Латвійській Республіці підлягають обов'язковому пенсійному страхуванню. Базовою величиною для обрахунку внесків на пенсійне страхування є мінімальна заробітна плата, розмір якої визначається Кабінетом Міністрів. З 1 січня 2024 року розмір мінімальної заробітної плати зріс з 620 до 700 євро. Самозайняті особи, щомісячний дохід яких не досягає установленної Кабінетом Міністрів мінімальної місячної заробітної плати, один раз на квартал сплачують обов'язкові внески на пенсійне страхування у розмірі 10 відсотків доходу. Для самозайнятих осіб, якщо їхній місячний дохід не досягає 700 євро, – раз на квартал необхідно вносити внесок у розмірі 10% на пенсійне страхування; якщо дохід досягає і перевищує 700 євро, – внесок має складатися не менше ніж від 700 євро у розмірі 31,07% для всіх видів страхування та від різниці між фактичним доходом і об'єктом внесок – у розмірі 10% для пенсійне страхування. Для осіб, які добровільно вступили на державне соціальне страхування, мінімальний розмір суми коштів з яких сплачуються внески на календарний рік встановлено у розмірі 8400 євро. Перерахунок розміру мінімальних внесків за рік з урахуванням мінімального обов'язкового внеску за відповідний рік проводиться протягом семи місяців після закінчення календарного року. Під час перерахунку мінімальних внесків за рік також перераховуються мінімальні внески за попередні три роки [9].

Слід звернути увагу, що з 1 січня 2018 року були запроваджені позитивні нововведення соціального захисту для самозайнятих осіб щодо доступності медичного страхування та права на отримання медичної допомоги за кошти державного бюджету [10]. Відповідно до ст. 32 Закону «Про страхування материнства та хвороби» від 22.07.1998 р. (у редакції від 01.01.2023 р.), для самозайнятих осіб середня заробітна плата за страховим внеском для розрахунку допомоги по державному соціальному страхуванню визначається із заробітної плати за страховим внеском за 12 календарних місяців, який закінчується за три календарні місяці до кварталу року, в якому настав страховий випадок. Згідно ст. 17 Закону «Про страхування материнства та хвороби», допомога у зв'язку з вагітністю та пологами призначається у розмірі 80 відсотків середнього заробітку особи, яка отримує допомогу. Допомога по хворобі призначається і виплачується самозайнятій особі з 15-го дня непрацездатності. Перші 14 днів непрацездатності самозайнята особа оплачує самостійно [11]. Як проголошено

у Основних напрямках політики у сфері соціального захисту та ринку праці на 2021-2027 роки, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів від 01.09.2021 р. № 616, соціальний захист означає право особи/домогосподарства гарантувати надійність доходу, особливо у випадку старості, безробіття, хвороби, інвалідності, нещасного випадку на виробництві, материнства та втрати годувальника, а також право на доступ до соціального важливі послуги, включаючи охорону здоров'я, житло, освіту, догляд. Водночас соціальний захист включає як офіційну інституційну підтримку, так і неформальну підтримку, тобто таку, що стосується родини, друзів та суспільства на мікрорівні. Сфера застосування цих рекомендацій охоплює такі аспекти соціального захисту, як державне соціальне страхування, державні соціальні виплати, соціальна допомога, що надається органами місцевого самоврядування, соціальні послуги, що фінансуються державою та органами місцевого самоврядування, підтримка сприяння зайнятості, безпечне та якісне робоче середовище. Економічний розвиток, перерозподіл доходів через податкову політику, доступ до охорони здоров'я та освіти протягом усього життя, можливості для мобільності та інші фактори впливають на зменшення бідності та сприяють соціальній інтеграції [12].

Практичні особливості розвитку праці у країнах ЄС, у тому числі Латвійській Республіці показують, що у зв'язку зі зміною різних економічних умов з'являються нові форми зайнятості. Компанії при оцінці своїх ресурсів та можливостей щодо оптимізації активів виявляють підвищену зацікавленість у залученні самозайнятих осіб замість найму працівників, тим самим знижуючи загальний податковий тягар, пов'язаний із заробітною платою, та замінюючи його аутсорсингом. Проте слід зазначити, що самозайняті особи не застраховані від безробіття. Нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, які можуть суттєво нашкودити самозайнятим особам суттєво впливають на якість життя особи у випадку, якщо з цією особою стався нещасний випадок під час її діяльності або у випадку, якщо особа захворіла на професійне захворювання. Проблема також полягає у тому, що самозайняті особи рідко дотримуються вимог охорони праці, вживають недостатніх заходів для запобігання або зниження факторів ризику робочого середовища та рідко використовують засоби індивідуального захисту. Лише приблизно кожен п'ятий покращує умови праці або проходить медичний огляд (без полісу), лише десята частина самозайнятих осіб купує поліс медичного страхування або робить щеплення (без поліса), і дуже невелика кількість осіб купує аптечку та вогнегасники чи оцінює фактори ризик у сфері своєї діяльності [13]. Означені про-

блеми вказують, що у Латвійській Республіці теж існує необхідність посилення гарантування надійності доходу, особливо у випадку старості, безробіття, хвороби, інвалідності, нещасного випадку на виробництві, материнства та втрати годувальника, а також право на доступ до соціально важливих послуг, включаючи охорону здоров'я, житло, освіту, догляд тощо. Існують проблеми низького фінансування системи соціального захисту, старіння суспільства, зменшення чисельності населення працездатного віку. Найвні міграційні тенденції, а також значне прогнозоване скорочення чисельності населення в довгостроковій перспективі створюють проблеми для стійкості соціального захисту та надання належної підтримки. Мешканцям, які з об'єктивних причин (наприклад, тимчасова або стійка втрата працездатності, вік, догляд за дитиною або дорослим членом сім'ї) не можуть повноцінно інтегруватися на ринку праці та отримувати дохід від оплачуваної роботи, повинні бути забезпечені належним матеріальним забезпеченням, зберігаючи мотивацію мешканців до праці. З іншого боку, для тих мешканців, для яких соціальні трансферти є єдиним джерелом доходу з об'єктивних причин у період тривалої чи короткострокової втрати доходу від оплачуваної роботи, як достатність заміщення доходу на основі соціального страхування, так і повинні бути забезпечені внески та адекватність мінімального рівня підтримки держави та органів місцевого самоврядування. З метою вирішення наведених проблем відбувається регулярний перегляд мінімальних розмірів допомоги, пенсій та винагород відповідно до змін соціально-економічних показників. Постійно вдосконалюється механізм індексації пенсій та допомог, а також переглядається розміри та критерії державних соціальних допомог з метою підвищення їх адекватності та впливу на зниження ризику бідності. Поряд зі збільшенням матеріального забезпечення з боку держави та органів місцевого самоврядування здійснюються заходи щодо збільшення кількості осіб, залучених до системи державного соціального страхування, та їх захисту у разі виникнення як короткострокових, так і віддалених соціальних ризиків [14]. Як зазначалося вище, однією з проблем соціально-захисної системи Латвійської Республіки є доступність соціального страхування на випадок безробіття лише для працівників, а не для самозайнятих осіб. У разі втрати роботи, особа може отримувати допомогу по безробіттю протягом восьми місяців. Також цей варіант використовується в ситуаціях, коли немає можливості повернутися на роботу після відпустки по догляду за дитиною, тому що для півторарічної дитини поки що немає місця у дитячому садку або бізнес роботодавця носить сезонний характер і відсутня можливість сплачувати пра-

цівникові заробітну плату до наступного сезону [15]. Варто зазначити, що 8 листопада 2019 року Європейська Рада ухвалила Рекомендації щодо доступу до соціального захисту найманих працівників та самозайнятих осіб. 9 жовтня 2023 року Рада затвердила висновки щодо соціального захисту самозайнятих осіб у процесі імплементації Європейського стовпа соціальних прав. Пандемія COVID-19, загарбницька війна росії проти України та енергетична криза посилили потребу в соціальній політиці, яка захищає найбільш вразливі верстви населення. Однак, згідно зі звітом Комісії про виконання рекомендацій Ради, все ще існує багато відмінностей у доступі до соціального захисту між державами-членами. На основі рекомендації Ради та звіту Комісії про її виконання, ухвалені висновки Ради спрямовані на забезпечення кращого доступу до соціального захисту для самозайнятих осіб. Наприклад, понад 15 мільйонів самозайнятих осіб у ЄС не мають права на допомогу з безробіття. Оскільки з'являються нові види роботи, наприклад дистанційна робота, дистанційна робота та робота на платформі, все більш важливим стає забезпечення соціального захисту самозайнятих осіб. Крім того, багато людей поєднують зайнятість і самозайнятість або навіть попеременно займаються обома згаданими видами праці. У світлі вищевикладеного, Рада закликала держави-члени усунути будь-які прогалини, що залишаються у їхніх національних системах, щоб покращити доступ до соціального захисту для самозайнятих осіб, з особливим акцентом на допомогу з безробіття та хвороби. Держави-члени також повинні забезпечити належний рівень захисту для самозайнятих осіб, щоб гарантувати гідний рівень життя та запобігати бідності серед зайнятих осіб [16].

Попри всі проблеми, поглиблені реаліями сьогодні, слід звернути увагу, що соціально-захисна система Латвійської Республіки насамперед базується на людиноцентричному критерії якості життя, сутність якого визначається у п. 3 ст. 1 Закону «Про соціальні послуги та соціальну допомогу» у редакції станом на 01.01.2018 р., як показник добробуту індивідів, сімей, груп індивідів, суспільства, який включає фізичні і психічне здоров'я, вільний час і його використання, праця, освіта, зв'язок із суспільством, право на незалежність приймати рішення та виконувати їх, а також матеріальне забезпечення [17]. Також відчутною у напрямку захисту прав та інтересів самозайнятих осіб стала підтримка у Латвійській Республіці українців, які змушені були виїхати з України у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора. За даними засобів масової інформації Латвійської Республіки, після 24 лютого 2022 року за підтримкою до Державного агентства зайнятості (NVA) звернулося вже 26 106 україн-

ців. Співробітники NVA консультували громадян України, допомагали їм підшукати роботу та зв'язатися з роботодавцями, приймали та адміністрували заявки на здобуття роботи чи можливостей самозайнятості та на отримання допомоги з працевлаштування. Найактивніше серед послуг NVA українці використали можливості вивчати латиську мову та отримувати кар'єрні консультації. Із січня 2024 року одноразова допомога біженцям на працевлаштування чи самозайнятість збільшена до 700 євро [18]. Як бачимо, гуманістично-спрямована демократична складова соціально-захисної системи Латвійської Республіки сприяє перспективам побудови оптимальних умов функціонування сучасної системи соціального страхування та соціальних допомог та послуг як основи вагомого важелю впливу на якість життя всіх категорій населення без винятку.

Висновки та перспективи. Базуючись на аналізі характерних ознак соціально-правового захисту самозайнятих осіб у Латвійській республіці, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. Сучасні тенденції європейського ринку праці відображають наслідки суттєвого впливу пандемії COVID-19, що полягає у поширенні дистанційної праці та інших відчутних змін у напрямку зменшення востребуваності окремих категорій працівників. Вказана ситуація слугує поширенню самозайнятості у країнах Європейського Союзу, зокрема у Латвійській Республіці. Це зумовлює необхідність постійно вдосконалювати соціально-правові механізми, покладені в основу доступу самозайнятих осіб до соціального страхування, допомог та послуг.

2. Вагомою особливістю правового регулювання соціального захисту самозайнятих осіб у Латвійській Республіці є виокремлення пенсійного соціального страхування як обов'язкового виду соціального забезпечення і покладення права вибору щодо інших видів страхування (материнства, хвороби) на особу, яка обрала діяльність у сфері самозайнятості. При цьому, існує соціальна підтримка самозайнятих у випадку хвороби за рахунок бюджету, що певною мірою підсилює реалізацію соціальної підтримки самозайнятих осіб, які потрапили у складні життєві обставини у зв'язку з хворобою.

3. Як наголошується у звітах Європейської ради, у країнах ЄС, у тому числі і Латвійській Республіці, існує нагальна потреба запровадження правового регулювання соціального страхування самозайнятих осіб на випадок безробіття, оскільки це сприятиме більш ефективному практичному забезпеченню соціального захисту та підтримки цієї категорії осіб у кризових умовах сьогодення.

4. Попри всі соціально-економічні ризики, які не минули і ринок праці Латвійської Республіці, слід звернути увагу на перспективну соціально-гу-

маністичну концепцію якості життя всіх категорій населення, на якій базується соціальна політика цієї країни, що повною мірою узгоджується з загальними засадами та пріоритетами соціальної політики країн європейської спільноти.

5. Значущу роль в умовах повномасштабної війни в Україні відіграють ініціативи Латвійської Республіки щодо соціального захисту та підтримки громадян України, які виїхали від війни в Латвію і шукають можливості для реалізації, зокрема у сфері самозайнятості. У законодавстві Латвійської Республіки закріплені додаткові заходи підтримки українцям, котрі розпочинають індивідуальну підприємницьку діяльність у цій країні, зокрема йдеться про пільгові умови сплати соціальних страхових внесків. Практика останніх двох років засвідчує, що соціальна підтримка українців не лише не припиняється, а змінюється у напрямку збільшення, що зумовлено постійним переглядом розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Література

1. Європейська соціальна хартія (переглянута): міжнародний документ Ради Європи від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
2. Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0883>
3. Vera Nastasina. Problēmas pašnodarbināto VSAOI aprēķināšanā. URL: file:///C:/Users/Y/Downloads/3_vnastasina_vid_problemas_vsaoi_pasnodarbinatie_llkc.pdf
4. Пилип Л. «Кризиви» рішення проблеми зайнятості у державах Балтії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1830397.html>
5. Par valsts sociālo apdrošināšanu 01.01.1998. URL: <https://likumi.lv/ta/id/45466-par-valsts-socialo-apdrosinasanu>
6. Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu 11.04.2023. URL: <https://likumi.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionalas-kvalifikācijas-atzisanu>
7. Uzņēmējdarbības uzsākšana. URL: <https://smiltenesnovads.lv/attistiba-2/>
8. Atšķirībā no darba ņēmējiem, no kuru ienākumiem valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) aprēķina, ietur un pārskaita budžetā darba devējs, pašnodarbinātie VSAOI aprēķina un veic paši. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/352914-pasnodarbinata-obligatas-iemaksas-un-sociala-apdrosinasana-2023>
9. Lielāka minimālā alga un saistītās iemaksu izmaiņas. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/358848-izmainas-socialaja-joma-no-2024-gada-1-janvara-2024#a11>
10. Pašnodarbinātība Latvijā un tiesiskā regulējuma pilnveide pašnodarbināto darba apstākļu uzlabošanai. URL: https://www.vdi.gov.lv/sites/vdi/files/dati/petijums_pasnodarbinatiba_latvija_un_tiesiska_regulejuma_pilnveide_pasnodarbinato_darba_apstaklu_uzlabosana1.pdf

11. Par maternitātes un slimības apdrošināšanu 22.07.1998.URL. <https://likumi.lv/ta/id/38051-par-maternitates-un-slimibas-apdrosinasanu>

12. Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam: Ministru kabineta rīkojums Nr. 616. 2021. g. 1. septembrī. URL. <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

13. Darba aizsardzības prasības pašnodarbinātam personām. URL. http://stradavesels.lv/Uploads/2017/02/08/295_2016_Brosura_DA_pasnodarbinatajiem2.pdf

14. Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam: Ministru kabineta rīkojums Nr. 616. 2021. g. 1. septembrī. URL. <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

15. Lidiya Dārziņa. Bezdarbnieka tiesības uz pabalstu un sociālā apdrošināšana. URL. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/354008-bezdarbnieka-tiesibas-uz-pabalstu-un-sociala-apdrosinasana-2023>

16. Pašnodarbināto personu sociālā aizsardzība: Padome aicina rīkoties, lai novērstu atlikušās nepilnības. URL. <https://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2023/10/09/social-protection-for-the-self-employed-council-calls-for-action-to-address-remaining-gaps/>

17. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums 01.01.2018. URL. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=NIM:261991>

18. Озтурк І. Скільки українців шукають роботу у Латвії: оприлюднено дані. URL. <https://glavcom.ua/world/observe/skilki-ukrajintsiv-shukajut-robotu-latviji-derzhahentstvo-zajnjatosti-vidzvituvalo-980455.html>